

200 ÉVES
A SÁNDOR-PALOTA

200 ÉVES A SÁNDOR-PALOTA

Az 1760-as évektől Georgi Platznak (Szent György térnek) nevezett téren a királyi palotát kiszolgáló fegyverraktár, laktanya, továbbá néhány polgári épület és egyházi intézmények kaptak helyet. A palotától északra fekvő telek 1803-ban került Sándor Vince gróf tulajdonába, aki itt építette fel klasszicista palotáját.

A Köztársasági Elnöki Hivatal az idei évben szeretne méltóképpen megemlékezni a Sándor-palota építésének bicentenáriumáról.

A megemlékezések nyitányaként 2006 júniusában a hivatal kezdeményezésére a Magyar Posta díszborítékot adott ki, melyen megtalálhatóak a tavaly májusban kibocsátott, a palotát ábrázoló bélyegek is.

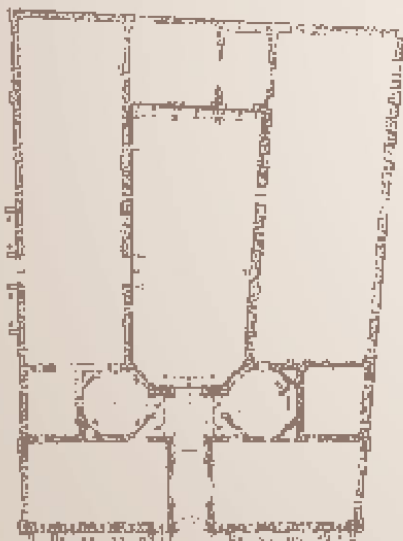
A további ünnepi rendezvényekről folyamatosan tájékoztatjuk a nyilvánosságot.

TARTALOM

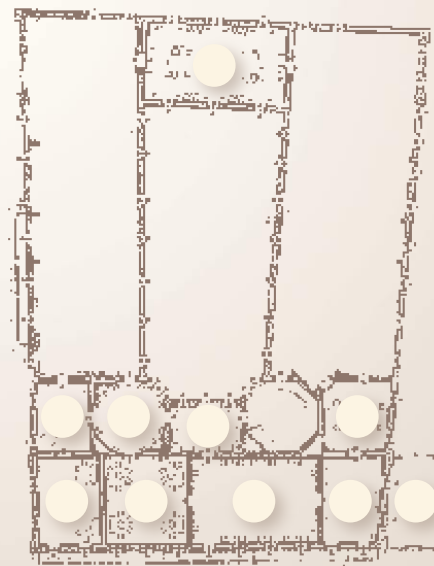
● 200 éves a Sándor-palota	2	A következő oldalakon 2004. májusában készített különleges panoráma- képeken tekintheti meg a Sándor-palota reprezentatív helyiségeit. A fény- képekre kattintva bejuthat a Virtuális túrába, ahol az egér mozgásával nézhet körül.
Virtuális túrák	4	Az alábbi térkép segítségével közvetlenül is eljuthat az egyes termek megtekintéséhez.
Fejezetek a Sándor-palota történetéből	19	
Pusztulás és újjászületés	22	
Terek és feladatok összehangolása	25	

VIRTUÁLIS TÚRA TÉRKÉP

UDVAR

Szent György tér
Kapu
Udvar
Ciszterna
Díszlépcsőház

EMELET

- Előszoba
- Kerek Szalon
- Empire Kisszalon
- Gobelin Terem
- Mária Terézia-szalon
- Tükör Terem
- Elnöki Tárgyaló
- Elnöki Dolgozószoba
- Erkély
- Plenáris Terem

SZENT GYÖRGY TÉR

Az 1760-as évektől Georgi Platznak (Szent György térnek) nevezett téren a királyi palotát kiszolgáló fegyverraktár, laktanya, továbbá néhány polgári épület és egyházi intézmények kaptak helyet. A palotától északra fekvő telek 1803-ban került Sándor Vince gróf

tulajdonába, aki itt építette fel klasszicista palotáját. A tervezésről és az építkezésről mindössze egyetlen biztos dátum áll rendelkezésünkre: 1806-ban „végezték be”. A palota déli orommezőjében a befejezés évszáma ma is olvasható: MDCCCVI.

KAPU

Az még napjainkban sem tisztázott teljesen, hogy Pollack Mihály, avagy a bécsi Johann Aman tekinthető-e a Sándor-palota szellemi atyjának.

Mindenesetre a szakemberek különösen a palota rendkívül gondos belső kialakításában látják bizonyítottnak a letisztult Pollack-stílust.

UDVAR

A palota első lakói Sándor Vince gróf és felesége, Szapáry Anna grófnő voltak. Személyük a nádori udvar környezetében tűnik fel, nemegyszer a társasági élet szervezői, a palotabéli ünnepségek, bálók és más reprezentatív események arculatának meghatározói között.

Fiúk, Sándor Móric, aki 1805-ben már itt született, legendás lovasbravúrraival és különnek nevezhető viselkedésével szerzett kétes hírnevet.

CISZTERNA

DÍSZLÉPCSŐHÁZ

A belső, udvari kapualjszakaszból kelet felé nyitott a nyolcszög-alaprajzú díszlépcsőház. A helyiség belsejét választópárkány és koronázópárkány díszítette, közöttük sima vakolattükrök foglaltak helyet az emeleti falrészen. Mennyezetét nyolc darab csonkaháromszög

alakú vakolattükrök borította; közepéről hatkarú csillár függött alá. A kapualj udvari szakaszából nyugat felé nyílt egy a díszlépcsőházzal azonos és az alaprajzban vele szimmetrikusan elhelyezett, nyolcszög-alaprajzú, kolostorboltozatos terem

ELŐSZOBA

A kicsiny helyiség északi falán három ablakával az udvarra néz, az ablakaival szemközti ajtón át a Tükör Terembe lehet belépni, míg egy

másik ajtaja a Kerek Szalonba vezet. Padlóját táblás parketta borította, falait empire stílusú konzolasztalok díszítették.

KERÉK SZALON

Egyszerű stukkódíszes mennyezete rozettás, tükrös vakolatsávval volt keretezve. Teljesen sima, fehér falában négy egyforma ajtó nyílt a négy égtáj felé. Ezen kívül két szoborfülke is mélyedt még a falba, bennük copf stílusú, gömbre állított bronz angyal szobra emelkedett. A figura egyik kezében hatkarú gyertyacsillárt tartott. A szalon padlójának

közepén, tizenhatágú csillag volt kirakva. A bútorzat egy középre állított körasztalból és nyolc aranyozott fehér, selyemhuzatú empire karosszékből tevődött össze. A fal déli részén József nádor nagyméretű, művészien megfestett olajképe függött. A mennyezet közepéről tizenkétágú, karos gyertyacsillár lógott le nagy szemű láncokon.

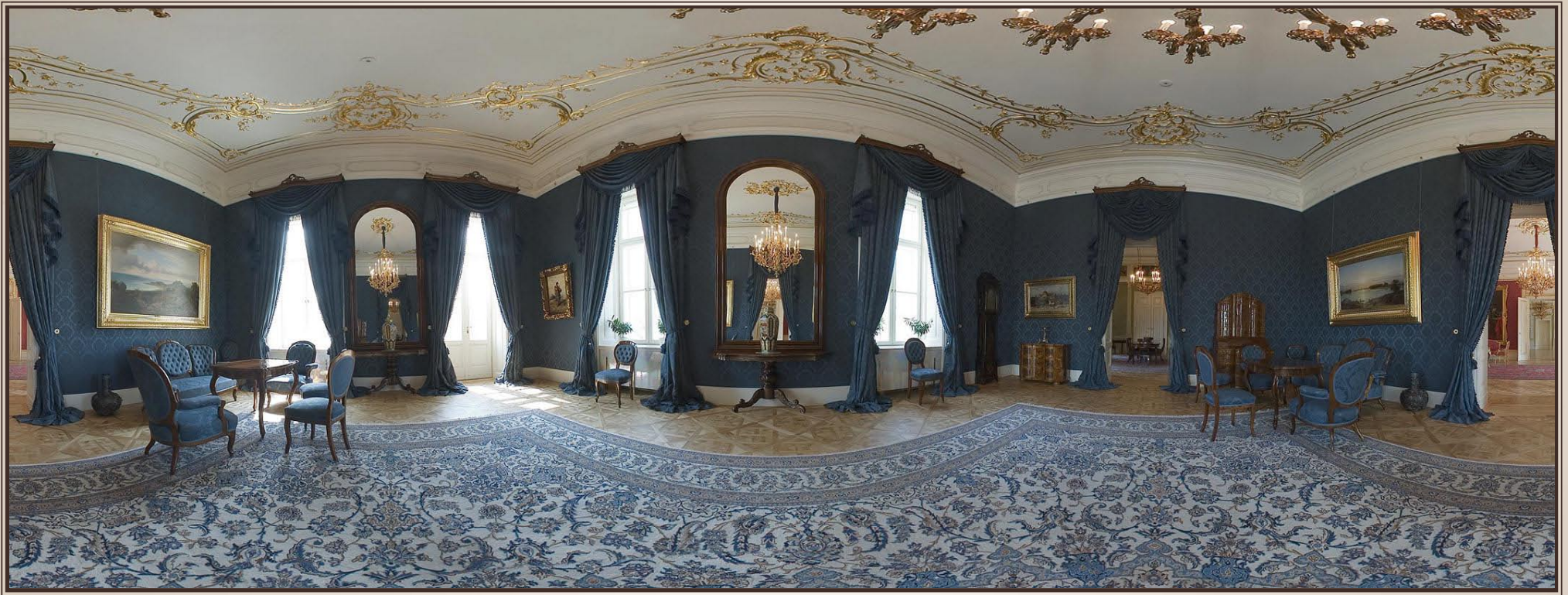
EMPIRE KISSZALON

Nyugati falában két ablak nézett a Szent György térre, északi falában ajtó nyílt a magánlakosztályok felé, déli falából ajtó vezetett a Gobelin Terembe. A szalon berendezése egy empire stílusú kredencből, egy

nagyobb kerek asztalból és öt karosszékből állott. Az északnyugati sarokban szobortartó oszlopon fehér márvány mellszobor emelkedett.

GOBELIN TEREM

Falait négy nagyszerű gobelin borította. Nyugati falában két befalazott ablak előtt függött a hosszú gobelin, déli falából két ablak nézett a palotára, keleti falában ajtó nyílt a Mária Terézia-szalomba. Mennyezete sima teknőboltozat volt. Oldalfalait neobarokk pannók díszítették, a lambériát sima faltükrök helyettesítették. A mitológiai tárgyú (Mars és Vénusz, Bacchus és Ariadné jeleneteit ábrázoló) gobelineket Esterházy Miklós szövette Francois Boucher 1749-ben készült kartonjai alapján. A gobelineket gipsz falkeret övezte. A délkeleti, északnyugati és az

északkeleti falrészén egy-egy kisebb gobelin volt elhelyezve. A terem bútorzata három márványlapos barokk asztalból, két falapos barokk asztalkából, két ellipszis alapú empire asztalkából, két háromlábú sarok és két négylábú vázatartó asztalkából, valamint egy konzolasztalból állott. E felett keretezett tükör borította a déli fal középső pillérét. Az ülgarnitúra három barokk kanapéból és húsz darab barokk karosszékből állt, amelyek mind gobelinhuzattal voltak ellátva. A falat két barokk falióra, a konzolasztalt egy barokk állóóra díszítette.

MÁRIA TERÉZIA-SZALON

Déli falában három ablak nézett a várpalotára. Keleti falában ajtó nyílt a Tükör Terem felé, északi falából ajtó vezetett a Kerek Szalonba. Az oldalfalakat selyemtapétával borított neobarokk pannók díszítették. Ezekben a nyugati falon I. Lipót és V. Ferdinánd, a keleti falon Mária Terézia és Lotharingiai Károly festményei voltak elhelyezve. A lambériát vakolt faltükör-sor helyettesítette. A terem bútorzata egy

barokk asztalból, hat kisebb barokk és empire asztalkából, két barokk komódból, két barokk kanapéból és tizenkét barokk karosszékből állt. Az ülögarnitúra selyemhuzatos volt. A déli fal két ablakközi pillérét és az északi fal ajtajának két oldalát neobarokk keretbe foglalt tükrök díszítették. A szalon padlója táblás parketta volt.

TÜKÖR TEREM

Három tükörrel borított vakablaka és az Előszobába nyíló ajtaja volt, míg keleti falának ajtaján át a Minisztertanácsi sarokterembe lehetett jutni. A terem bútorzata egyetlen, hosszú asztalból és köréje elhelyezett

huszonnégy selyemhuzatos, empire stílusú székből, valamint a falak mellé állított negyven, azonos stílusú székből és öt darab kárpitozott ülőpadból állt.

ELNÖKI TÁRGYALÓ

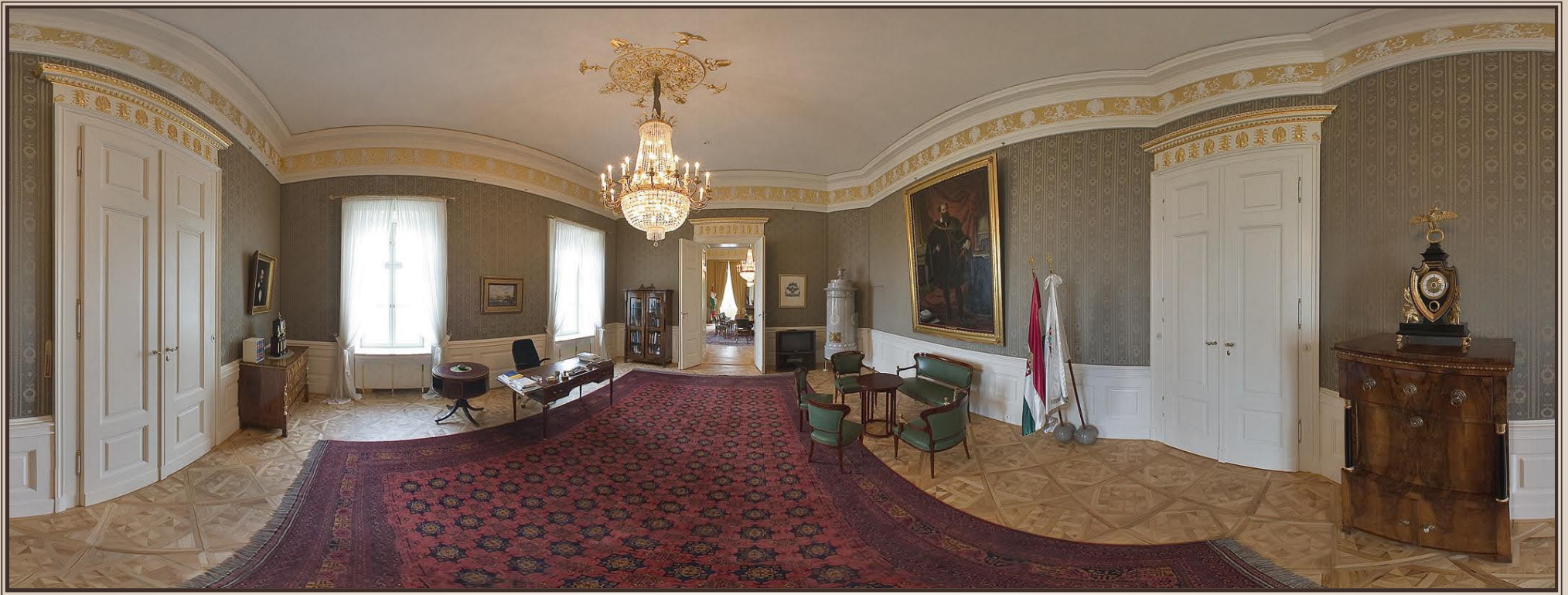
Keleti falában két ablak tekintett a Dunára, déli falában két ablak nyílt a várpalotára és északi falának ajtaján keresztül a Miniszteri várószobába lehetett jutni. Síkmennyezetű terem volt, selyemtapéta borította a falakat a lambériáig. Az ajtók keretezése felett aranyozott, szfinxes-vázás domborművek foglaltak helyet.

A terem bútorzata egy nagy és egy kisebb empire asztalból, két empire órátartó asztalból állt. Az egyikben egy ún. Boule-óra foglalt helyet.

Az ülőgarnitúra a nagy tárgyalóasztal körül elhelyezett nyolc selyemhuzatos székből és három empire kanapéból állott. Az állótükrös órasztalon egy Ámor és Psyché alakjával díszített empire állóóra és két azonos stílusú, hatkarú gyertyatartó volt elhelyezve.

A Boule-órás asztal mellett, a sarokban egy empire stílusú, bronz nőalak-tartotta hatkarú gyertyacsillár állott. A terem padlóját táblás parketta borította, négyzetes, keretezett rakásmóddal.

ELNÖKI DOLGOZÓSZOBA

Keleti falában egy ablak és egy ajtó nézett a Dunára, északnyugati sarkából egy ajtó vezetett a keleti traktus előszobájába, északi falában egy ajtó nyílt a titkári szobába. Mennyezete, főpárkánya, frízora, selyemtapétája a minisztertanácsi terem tapétájához volt hasonló. A szoba berendezése egy kandallóból, felette álló keretezett tükörből, két konzolasztalból, egy kerek asztalból, két kis empire asztalkából, öt karosszékből, valamint egy kanapéból állott. Az ülögarnitúra zöld

selyemhuzattal volt borítva. A kandalló fedlapján egy nőalakos, empire állóóra és két, szintén nőalakok által tartott ötkarú gyertyatartó állott. A szoba padlóját táblás parketta borította. E helyiség falait – miként a Minisztertanácsi teremét is – köröskörül Benczúr Gyulának és Karlovszky Bertalannak a magyar miniszterelnökökről készített olajfestményei díszítették.

ERKÉLY

A Dunára néző homlokzat része az a mellvédes terasz, mely Ybl Miklós tervei szerint került kialakításra, s melynek pazar látképe előtt a

háborúig szinte minden magyar kormány lefényképezkedett.

PLENÁRIS TEREM

A Plenáris ülésterem mintegy átmenetet képez a reprezentatív részek és az új hivatali feladatokat kiszolgáló, modern bútorokkal felszerelt irodák munka-terei között. Az irodákban az épülethez

szorosan kapcsolódó elemek (ajtók, ablakok, vasalatok, mennyezetek) megőrizték a történelmi formákat, míg a berendezés itt a modern funkcionális igények szerint került kiválasztásra.

FEJEZETEK A SÁNDOR-PALOTA TÖRTÉNETÉBŐL

A BUDAVÁRI SZENT GYÖRGY TÉR

A Sándor-palota története aligha választható el az őt befogadó különleges városrész, azon belül is a szinte minden korban kiemelkedő szerepet játszó mai Szent György tér területének történetétől.

Az 1760-as évektől Georgi Platznak nevezett téren a 18. század végén részben a királyi palotát kiszolgáló funkciók (fegyverraktár, laktanya), továbbá néhány polgári épület és egyházi intézmények kaptak helyet.

A budai vár éppen ezidőtájt kezdett visszanyerni valamiképp abból a jelentőségből, melynek hiányát a Habsburg uralkodók távolléte, vagyis a palota kihasználatlansága, kormányzati „szereptelensége” miatt volt kénytelen elszenvedni. II. József ugyan legalább annyira távol tartotta magát Budától, mint elődei, ugyanakkor felismerte egy erős központ jelentőségét. Budát tudatosan erősítette azzal, hogy ide helyeztette át többek között a Helytartótanácsot és a

Főhadparancsnokságot. (Magyar Károly értelmezésében: „tartományi” fővárossá alakította a várat.) A királyi palota 1796-tól élhette ismét fénykorát, mikor a pozsonyi országgyűlésen nádorrá megválasztott József főherceg beköltözött falai közé. Nádori rezidenciaként a vár ismét a pezsgő társadalmi élet középpontjává vált és vonzáskörzetének ugyancsak megnőtt az értéke. Így természetesen annak a területnek is, mely a palotától északra 1803-ban Sándor Vince gróf tulajdonába került. Budavár továbbra sem lett királyi székhely, ám több szakaszban is nagyarányú építkezéseken, fejlesztéseken esett át és mindeközben színpompás eseményeknek adhatta otthont. A palota hatalmas istálló- és lovardaépülettel bővült, mely egészen a Szent György téren álló egykori Teleki-palotáig húzódott. A korábban zárt udvari világ építészetiileg is mind jobban „kinyílt” a polgári városrész felé.

A KLASSZICISTA PALOTA – POLLACK MIHÁLY

Mind a mai napig nem tisztázott, hogy Pollack Mihály, avagy a bécsi Johann Aman tekinthető-e a Sándor-palota szellemi atyjának. A két tervező közötti munkamegosztás tekintetében a szakirodalom igen-igen változatos skálán hol „együttműködés”-ről, hol Pollack Mihály „közreműködéséről”, hol Aman „irányelveiről”, megint máskor Pollacknak „a kivitelezés terén vitt vezető szerepéről” beszél. A bizonytalanság oka, hogy – a kor igen kevés számú budai magánépítkezéseinek egyikeként – a munkálatok dokumentációja nem került kötelező archiválásra; a Sándor-család levéltára pedig sajnálatosan elkallódott, s így egyetlen bizonyító erejű irat sem őrizte meg a szerzőség tényét. Az épület kvalitásai és a stíluskritikai vizsgálata alapján azonban már a Sándor-palota első monográfiája, Bierbauer Virgil is – bár fenntartásokkal és analógiák híján, a bizonytalan részletekre felhívva a figyelmet –

a Pollack-életműbe sorolta. Ugyancsak forrásbeli támpont nélkül merült fel Johann Aman neve, aki a pesti Német Színház tervezésében jutott szerephez.

Mindenesetre a szakemberek különösen a palota rendkívül gondos, belső kialakításában látják bizonyítottan a letisztultan szerkesztő Pollack-stílust. Még a hazai emlékeanyagból némiképp kirívó jellege ellenére is.

A tudatosan harmonikus, egyszerűségében nemes, mondhatni „kompakt” szerkesztés bizonyítéka, hogy a 19. század második felének több átalakítási terve is a historizmus nagyravágyó szempontjai szerint „túl szerénynek”, túl egyszerűnek tekintette a házat. A palota külső homlokzatán uralkodó vízszintes hangsúly (melyet a párkányok, a hosszú erkély és a keskeny, végigfutó dombormű díszítés is erősít) hasonló korú, bécsi emlékeket idéz. A szélesen

FEJEZETEK A SÁNDOR-PALOTA TÖRTÉNETÉBŐL

elterpeszkedő épülettömbön a klasszicizmusban szokatlanul sok tagoló elem egyszerre mutatja tömzsinek, és mégis kecsesnek az összhatást. (A további, 19. század eleji budai építkezések jelentős részénél figyelhető meg, hogy a Sándor-palota architektúrájának ezen arányai egyfajta szemléletbeli mintát jelentettek és számos helyen visszaköszönnék.)

A tervezésről magáról mindössze egyetlen biztos dátum áll rendelkezésünkre; a bevégezte: 1806. Tudjuk továbbá, hogy a lakóterek stukkói, gipsz és egyéb díszítései bizonyos Maurer János műmárványozó kivitelezésében készültek el. Az első ismert részletes leírás a palotáról 1822-ből való és Franz Schams nevéhez fűződik. Ebből tájékozódhatunk legpontosabban az eredeti állapotról. Az épület főhomlokzata délre (ma: a Sikló felé eső oldal), oldalhomlokzata nyugat felé,

a Szent György térre nézett. A déli főhomlokzat középkaputengelyes elrendezést mutatott, tizenegy szimmetrikusan elhelyezett ablaktengellyel. Az egész homlokzat hosszúságában, a földszinti falsík elé ugró, pillérekre és dór oszlopokra épített, nyitott erkély húzódott. Az ablakok felett finom, szalagként futó dombormű helyezkedett el, mely Anton Kirchenmayer, bajor szobrász munkáját dicsérte és a Sándor-család egyik őseinek lovaggá ütését ábrázolta. Legfelül az egész homlokzatot háromtagú főpárkány zárta le, amelyen háromszögű timpanon emelkedett. Orommezőjében a palota elkészültének évszáma volt olvasható: „MDCCCVI”. A nyugati (Szent György tér felé eső) homlokzat földszintjén egyszerű, keretezetlen ablakok nyíltak. A kapuzat két oldalán lévő három-három ablak felett egy-egy domborműves fríz futott végig, szintén Anton Kirchenmayer alkotásai;

Venus diadalmenetét és ún. helikoni ünnepet ábrázolták. A keleti, Duna felé néző oldal előtt télikert lett kialakítva. Az udvarban, a nyugati bejáratnál szemközt, félköríves záradéku fülkében neoklasszikus kút volt látható ellipszis alaprajzú medencével. Rajta helyezték el Kirchenmayer Neptun-szobrát, amely jobb kezével háromágú szigony tartott, bal kezével egy delfin testét fogta.

A palota első lakói Sándor Vince gróf és felesége, Szapáry Anna grófnő voltak. Személyük a nádori udvar környezetében tűnik fel, nemegyszer a társasági élet szervezői, a palotabéli ünnepek, bálók és más reprezentatív események arculatának meghatározói között. Fiúk, Sándor Móric legendás lovasbravúrjaival és a legjobb szándékkal is minimum különcnek nevezhető viselkedésével szerzett kétes hírnevet. Az „ördög

lovászmesterének” tartott gróf, kinek legendás alakját a művészet is megőrizte – metszetsorozat örökítette meg furcsa hőstetteit, Kálmán Imre operettet költött róla, s Krúdy Gyula is megemlékezik személyéről egyik írásában – előszeretettel csörtetett be nemcsak saját, de mások szalonjaiba is lóháton. (Az extrém viselkedés bajnokáról kevésbé ismeretes az a tény, melyet Széchenyi István naplójegyzetei rögzítenek. 1827-ben az akkor 22 éves Sándor Móric azzal kérkedett, hogy az Akadémiára ugyan egy fillért se dobna ki, de egy pest-budai dunai hídra akár a fél vagyont is rááldozná. Széchenyi sikerrel használta ki a „nagylelkűséget” és a gróf udvari kapcsolatait a hídépítés ügye mellett.)

Apa és fia személyének beazonosításán túl a „ház” első évtizedeinek történéseiről viszonylag keveset tudunk. Mindössze innen-onnan

FEJEZETEK A SÁNDOR-PALOTA TÖRTÉNETÉBŐL

MAGÁNPALOTÁBÓL INTÉZMÉNY

ismerhető történet-mozaikok adnak töredék-képet. Kazinczy Ferentől tudjuk például, hogy az 1820-as évek táján a neves szobrász, Ferenczy István is lakott a Sándor-palota falai között, barátja, Sándor Móric szívessége folytán. Röviddel ezután, 1831-ben történt, hogy Sándor Móric (aki súlyos elmebajborodásából való felgyógyulását követően egészen 1878-ban bekövetkezett haláláig a család bajnai birtokán élt visszavonultan) megvált a palotától és eladta az örgróf Pallavicini családnak. Az örgrófi levéltárnak, azon belül is az 1810-es évekből származó, először 1982-ben publikált rajzoknak köszönhető, hogy a palota kezdeti beosztásáról, méreteiről is rendelkezünk ismeretekkel.

A Sándor-palota magasztosabb hivatásának kialakulása részben a magyar történelem drámai fordulatával függ össze, mely a pompás épület további felértékelődéséhez vezetett.

Tudvalevő, hogy az 1848-49-es forradalom és szabadságharc során a magyarok Budát előbb harcok nélkül feladni kényszerültek, majd 1849 májusában csak rendkívül súlyos küzdelem árán tudták visszafoglalni. Az ostrom hatalmas károkat okozott a királyi palotában és a harcok gyújtópontjának számító Szent György téren is.

A szabadságharc leverése után a palota helyreállítási munkálatai jelentős időt vettek igénybe, s az 1851 októberében „Magyarország katonai és polgári kormányzójának” kinevezett Albrecht főherceg nem tudta belakni azt. Így aztán a szerencsésen épebben megmaradt Sándor-palotában rendezte be

hivatalát a rekonstrukció részleges befejeztéig, 1856-os átköltözéséig. Ennek a néhány esztendősen jelenlétének is köszönhető, hogy a kiegyezéskor kézenfekvőnek tűnt: a Sándor grófok egykori otthona, a még mindig igencsak reprezentatívnek számító ház kormányzati szerepet kapjon. Az Albrecht főherceg elszállásolására „bevált” épületet 1867-től a magyar állam kibérelte (1881-ben pedig végleg megvásárolta) a Pallavicini családtól és némi átalakítás után a miniszterelnök és kormánya számára rendezte be. Andrássy Gyula miniszterelnök 1867-ben mindjárt birtokba is vehette.

A budavári palotával ellentétben – mely 1916-ban még az utolsó magyar király, IV. Károly megkoronázásának tanúja volt, majd 1920 áprilisában, Horthy Miklós beköltözésével kormányzói székhellyé vált – a Sándor-palota szerepe az első világháborúval gyakorlati-

lag nem változott meg. Andrássy Gyulával kezdődően a magyar állam 19 miniszterelnöke lakott és dolgozott itt. (A rövidebb időt hatalomba töltő kormányfők közül nem mindenkinek maradt ideje a „beköltözésre”.) Andrássy nyomában például Tisza Kálmán, Szapáry Gyula, Lónyay Menyhért, Tisza István, Wekerle Sándor, Bánffy Dezső, Széll Kálmán, majd az első világháború után többek között Bethlen István, Gróf Károlyi Gyula, Gömbös Gyula, Imrédy Béla, vagy Darányi Kálmán tartotta itt kormányüléseit; az ország sorsát meghatározó döntéseket hozva e termeken. Gróf Teleki Pál miniszterelnökként két ízben is a palota lakója lehetett, s 1941 április 2-ről 3-ra virradó éjjel a háborúba sodródás lelkiismereti terhe alatt e falak között vetett véget önkezelésének.

PUSZTULÁS ÉS ÚJJÁSZÜLETÉS

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ PUSZTÍTÁSA

1944. március 19-én Magyarország német megszállás alá került. Gróf Kállay Miklós miniszterelnök a letartóztatására érkező SS-katonák előtt a Sándor-palota alatt meghúzó pincével összeköttetésben lévő alagútszerkezeten át menekült ki az épületből és jutott el családjával a kormányzó, majd onnan – követségi gépkocsin – a török követ rezidenciájára. Sztójai Döme néhány hónapnyi kormányfősége után Horthy Miklós 1944 augusztusában Lakatos Géának adott miniszterelnöki megbízást azzal a szándékkal, hogy katonaként előkészítse hazánk kilépését a háborúból. A kiugrási kísérlet hírére október 16-án a fővárosba vezényelt 503. német nehézpáncélos-hadosztály bevonult a budai várba. Két német harckocsi erődemonstrációként egyenesen a Sándor-palota előtt foglalt el pozíciót és napokig a környékén őrzőjáratozott, mígnem az egységet továbbvezényelték.

A palota szomorú sorsa Budapest ostromakor teljesült be. Közép-Európa egyik legszebb neoklasszicista magánpalotája 1945 januárjában, a heves harcok során majdnem teljesen megsemmisült. A fényképek tanúsága szerint az épület déli traktusa a földszintig beomlott. A romok alatt semmi vé lettek a szépséges architektúra finom munkájú domborművei, egyedül a Venus diadalmeneze című relief maradt meg többé-kevésbé épségben. Amit a bombatámadás nem semmisített meg, azt tolvaj kezek hordták széjjel. (A csekély számú magmaradt darabok előbb a Műegyetem pincéjébe, majd hadisarc gyanánt a Szovjetunióba kerültek.) Hírmondó sem maradt a méltán nevezetes Kerek-szalomból, vagy a Tükör-teremből. Czagyány István „veszteség” listáján gyászosan sorakoznak a visszahozhatatlan kulturális javak: számos pótolhatatlan, különleges szobor és olajfestmény, vagy éppen

a barokk szalomból eltűnt, eredeti gobelinhuzattal borított bútorok, melyeket még Mária Terézia ajánlódokozott a bécsi magyar kancelláriának és Tisza Kálmán hozatott ide 1875-ben.

A háború után az épület állagmegóvó helyreállításon esett át, tetőt kapott, ám ez a folyamat pusztán szükségmegoldásokat és leegyszerűsítő formai kezelést hozott. Vagyis nem az eredeti állapot épült vissza, hanem csak az, ami megoldható volt, illetve jónak tűnt. (Megváltozott többek között a tetőforma és elhagyásra került a dunai oldal teraszépítménye.)

A rekonstrukció mai örömteli ismeretében már történelmi adat, akkor azonban még fájdalmas tapasztalat volt, hogy 1960-ban a Pollack Mihály életművét feldolgozó művészettörténész, Zádor Anna könyvében „egykori”, tehát már múlttá vált Sándor-palotáról írt.

AZ ÉPÜLETEK SORSA A 20. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

A második világháború utáni első évtizedben elsősorban az újfent kormányzati negyedde alakítani tervezett budavári palotára helyeződött a hangsúly, s a Szent György tér épületeinek sorsa másodlagossá vált. A Sándor-palota nyugati homlokzatával szemben álló, hajdani Teleki-, majd 1906-tól József főhercegi palota, a harcokban viszonylag jobban megkímélt épületébe 1951-ben munkásszállót telepítettek. A tér északi részét lezáró, a honvédelmi minisztériumi épületet pedig még 1949-ben rommá nyilvánították és részlegesen lebontották.

1959-re készült el az első komolyabb, átfogó funkcionális terv, mely szerint a Sándor-palota a Legújabb Kori Történelmi Múzeum egy részét, míg a Honvédelmi Minisztérium épülete pedig a Néprajzi Múzeumot fogadta volna be. Ekkor úgy tűnt, hogy a műemléki szakértők véleményét

PUSZTULÁS ÉS ÚJJÁSZÜLETÉS

figyelembevevő rekonstrukció kezdődhet meg. Helyette azonban további halogatás, majd a Teleki-palota sorsának 1966. évi megpecsételődése és pár esztendővel későbbi tényleges felrobbantása következett. (A drága és körülményes felújítás helyett a bontás melletti döntés részben a kínosan elhanyagolt szégyenét feloldandó született meg, részben pedig annak volt köszönhető, hogy a Teleki-palota helyén, a Sándor-palotával szemben egy vadonatúj, szovjet mintájú épület terve körvonalazódott - nemcsak elméletben, hanem már a tervezőasztalon is.)

A Szent György tér épületeinek kormányzati funkciója idővel lekerült a napirendről, helyette mindinkább kulturális-művészeti szerepeket kerestek a még mindig romos falakhoz. Magába a Sándor-palotába például 1978-tól kezdve több ízben is az Építészeti Múzeum készült beköltözni. A 80-as

évek második felében kiírt tervpályázat viszont a Sándor-palotával már csak, mint üres, funkció nélküli tömbbel számolt. Érdeminek tekinthető változás csak 1989-ben történt, amikor legalább a palota külsejének viszonylagos összefoltozására sikerült forrást találni, mert városképi szempontból már egyre kínosabbnak tetszett, hogy a nem sokkal korábban felújított Siklón érkező külföldi turistákra szinte ráomlik egy második világ-háborús nyomokat viselő rom.

A rendszerváltozás után ismét terítékre került a budavári kormányzati szerep visszaállítása. Antall József miniszterelnöksége idején, 1993-ban kormányhatározat is született a felújításokról, ám a megvalósítást elsodorták az események. A Sándor-palota műemléki felújításáról – s akkor még kulturális funkciók betelepítéséről – 1997-ben azért mégis döntöttek. A ház utolsó, helyreállítási folyamata

előtti életében, romos állapotában még kulturális események kulisszájául szolgált: kiállításoknak, tárlatoknak adott otthont. Miniszterelnöki rezidenciaként történő kialakítását az Orbán-kormány határozta el.

A SÁNDOR-PALOTA ÚJJÁSZÜLETÉSE

A tényleges helyreállítás előzményeként régészeti feltárássra, falkutatásra került sor 1994 és 1998 között. Továbbá műemléki tudományos dokumentáció készült, mely a helyreállítási javaslatokat is tartalmazta. Ezek nyomán Magyarországon korábban példa nélküli, külső-belső hitelességre törekvő megújítás kezdődhetett el. A munka eredménye nem a klaszszikus értelemben vett helyreállítás. Sokkal inkább egyfajta parafrázis, újragondolás, amely nem egy bizonyos kori állapot visszaállítását, hanem területenként, helyiségenként mérlegelve, minden részletnél a legjellemzőbbet kereste meg és választotta ki.

A tervezéshez támpontként szolgáltak a már az Ybl-féle átalakítás korából is rendelkezésre álló fényképek, s a Hikisch-végezte munkálatok dokumentációja éppúgy, mint a Tisza-család magán-fotótára. (Ezek segítségével Czagány István már 1961-ben megkísérelte

PUSZTULÁS ÉS ÚJJÁSZÜLETÉS

részleteiben, bár néhány forrást pontatlanul értelmezve – papíron – újraalkotni az épületet.)

A bonyolult munkafolyamat szakértői (építészeti, statkusi, művészettörténeti, műemlékvédelmi) megalapozása adottságként kezelte a korábbi „helyreállítások” és beavatkozások nyomait. Igyekezett az épület minden egyes részletében a sokféle átalakítás közül a legautentikusabbat és a miniszterelnöki hivatal funkciójának is legmegfelelőbbet visszaállítani. Úgy, hogy az egyes koroknak az épületen hagyott kéznyomát, a történelmi folytonosságot érzékelteni tudja, s mégis egységes szemléletű architektúra és vele harmonizáló, szervesen kötődő belső világ szülessék. (A helyreállítást az archív fotókon túl tárgyi emlékek, töredékek sajnos nem segíthették.) Így például ismét megépült a Dunára néző homlokzathoz az a mellvédés terasz, mely Ybl Miklós

tervei szerint került kialakításra, s melynek pazar látképe előtt a háborúig szinte minden magyar kormány lefényképezkedett. Nem állították viszont helyre ugyanitt azt a második rész-emeletet, mely valamikor 1820 körül került „betoldásra”, s mely a Duna felőli összképet kedvezőtlenül befolyásolta. A háborúban elpusztult homlokzati domborműveket az eredetihez hű másolatként neves szobrászművészek faragták újra. Mivel az egykori berendezés megsemmisült, egy részét az archív képek segítségével, az eredetit utánózva újraalkották, más darabokat pedig hasonló korú, hasonló karakterű tárgyakkal helyettesítettek. (Utóbbiak csekélyebb hányada különféle múzeumokból, többsége külön e célból eszközölt vásárlás útján kerülhetett a palotába.)

Az emeleten a történelmi enteriőrök mellett új funkció kialakítására is sor került. Az északi (a Várszínház

felőli), korábban egyszerű hivatali szobákat felvonultatató oldalon megszületett az ún. Plenáris ülésterem, mely mintegy átmenetet képez a reprezentatív részek és az új hivatali feladatokat kiszolgáló, modern bútorokkal felszerelt irodák munka-terei között. Az irodákban az épülethez szorosan kapcsolódó elemek (ajtók, ablakok, vasalatok, mennyezetek) megőrizték a történelmi formákat, míg a berendezés itt a modern funkcionális igények szerint választódott ki.

A minden részletre kiterjedő rekonstrukció a történelmi termék teljes bebútorozásával együtt 2002. tavaszára készült el. A 2002-es parlamenti választások után hivatalba lépett új kormány nem kívánta a Miniszterelnököt és kabinetjét a palotában elhelyezni. Végül szakértői véleményekre hagyatkozva a rendszerváltozás óta a Parlament épületében „társbérletben” élő Köztársasági Elnöki

Hivatal méltó elhelyezésére tett javaslatot, mely indítványát az Országgyűlés elfogadta és törvényerőre emelte.

Végül a Sándor-palotába – történelme folytán a magyar államiság egyik jelképének tekinthető épületbe – 2003. január 23-án a Magyar Köztársaság Elnöke, Mádl Ferenc és hivatala költözött be.

„Mit mentettünk meg ebből az életformából, tovább építettük-e?” kérdi Márai Sándor a Kassai őrző-írástban, a városépítő polgárság hagyományait féltve. S legott meg is felel rá. „Kultúrák, amelyek már csak megőrizni akarnak, elhalnak. Élő kultúrák örökké építenek. A középkori városképeken a város értelmét és mélyebb tartalmát kifejező székesegyház sohasem befejezett alkotás; még építik, minden században, állványok emelkednek a torony körül, az építők ráérnek, évszázadokban látják az alkotás művelését...”

TEREK ÉS FELADATOK ÖSSZEANGOLÁSA

A Sándor-palota dísztermei, a padlók, nyílászárók, falburkolatok és mennyezetek kialakítása három különböző ízlésű időszak nyomát viselik magukon: a 19. század leg- eleje, az 1860-as évek a miniszterelnökségi átszabás és az 1920-30 körüli változtatások eredményeit.

Az első tulajdonosok igénye szerint a korai időszakban a belső terek kialakítása és a bútorozás a koraklasszicista, avagy ún. empire stílust követte, amit a kiegyezés utáni időszakban díszesebb, hatásosabb, részletezőbb neobarokk formák váltottak. Míg nem az első világháború utáni miniszterelnökségi feladatok miatt igyekeztek visszatérni az eredetihez közelítő empire vonalvezetéshez.

Egy magánpalotához illő módon az eredeti épület-struktúra a déli (ma a Sikló felőli) főhomlokzathoz közel eső épületszárnyba helyezte el a reprezentatív tereket, a különböző társasági együttléteket szolgáló kisebb-nagyobb szalonokat

(Tükör-terem, Kerek-szalón, Mária Terézia-szalón).

A Sándor-palota kormányzati központtá és miniszterelnöki rezidenciává történő átalakításra az akkoriban már jelentős állami- és magánmegrendeléseket teljesítő, Pest-Buda arculatát formáló egykori Pollack-tanítvány, Ybl Miklós kapott megbízást.

Az Ybl-tervek az új feladatnak megfelelően alakították át az épület belső tereit, egységes, harmonikus enteriőrt hozva létre a bécsi kancelláriából áthozott bútorokkal. Ybl az eredetileg intimebb főúri részeket reprezentatívabbra, s egyúttal hivatalosabbra formálta. Az 1881-től hivatalosan is miniszterelnöki palotának nevezett ház termeinek többségében neorokokó stukkómennyezeteket alakítottak ki, a falakat pedig kárpitozták.

A miniszterelnökségi épület emeletén a déli szárny a reprezentációs dísztermeket, a keleti szárny

a miniszterelnökségi irodákat, a nyugati szárny a miniszterelnöki magánlakosztályokat és az északi szárny a személyzeti lakásokat foglalta magában.

Mai állapotuk szerint a reprezentatív terek közül a Tükör-terem és a Kerek-szalón karakterében és feladataiban is a legközelebb áll a palota 1806-os építésének korához: mindkettő a társasági időtöltés helyszínéül szolgált.

A Mária Terézia-szalón az uralkodók arcképcsarnokával és a Gobelint-terem az Esterházy hercegektől vásárolt műkincsekkel az Ybl Miklós-féle átalakítás során nyerték el arcukat, gyakorlatilag a kimagasló minőségű tárgyak köré szerveződve. E két szoba határozott karaktere és „felszerelése” a magas műveltség, a nemzetfeletti értékek jelentőségét sugározta a maga Európa-szerte elismert stílusformáival. Részben ezt az internacionális (uralkodói) gesztust egészítette ki később a magyar

miniszterelnökök arcképcsarnokának elhelyezése a Miniszternáci sarokteremben és a Miniszteri városházában. E két szoba enteriőrjét Hikisch Rezső 1927-28 közötti, a klasszicizmus korábbi értékeit megbecsülő, a neobarokk korszak túlzásait „visszavetítő” belsőépítészeti munkája alakította.

A Hikisch-féle, puritánságra törekvő elv az 1930-as években további renoválást is hozott. Ekkor a palota eredeti, empire stílusát erősítő, neoempire dekoráció érvényesült.

Mivel a palotáról 1940-ben dokumentatív értékű fénykép-sorozat készült, amely falról falra örökítette meg az épület szobáit, alapos ismeretekkel rendelkezünk az egyes terek kialakításáról, berendezéséről. (A képek szakértő leírását és értelmezését Czagány István végezte el az 1960-as években.) Ez az archívum a rekonstrukciós munkálatoknál is pótolhatatlan segítséget nyújtott.

BuddhaPETS
Design